

Dins de la història de la ciència, Césare Lombroso (1835-1909), és prou conegut per ser una de les figures més representatives de la criminologia que fundà sobre la base d'una antropologia biològica determinista. Avui encara, amb matisos, es segueix aquesta estela deixada pel metge italià en investigacions que cerquen una classificació dels grups humans a partir del mesurament biològic de certes capacitats humanes. En parlem de tot això amb Emilia Musumeci, investigadora per la Universitat de Catania (Sicília), experta en la figura de Lombroso, és autora del llibre "Cesare Lombroso e le neuroscienze: un parricidio mancato" (2012) i de l'article *Le maschere della collezione 'Lorenzo Tenchini'* dins de la monografia sobre el *Museo di Antropologia criminale 'Cesare Lombroso'*.

Entrevistador: En què es basaren les teories de Lombroso?

Emilia Musumeci: Lombroso cercà l'origen biològic de la delinqüència i per tant, les seves explicacions es basaren, gairebé exclusivament, en la biologia i en les diferenciacions que podien distingir el criminal de l'anomenada biologia normal. Inicialment, les seves tesis es basaren en l'atavisme, una mena de retorn al salvatgisme dels criminals. Després, reformulà una mica les seves tesis mitjançant l'addicció d'altres factors com la bogeria moral, l'epilèpsia, o d'altres factors de tipus antropològic com l'ús del llenguatge dels delinqüents, els tatuatges, els artilugis que construïen. Per tant, d'uns inicis estretament biològics esdevingué alguna cosa més detallada i complexa.

E: En un país com la Itàlia del segle XIX, tan influït per les doctrines catòliques, quina va ser la posició de l'Església?

E.M: En primer lloc, Lombroso era jueu. Tanmateix, a ell, la religió no l'importava perquè era un positivista fervent, professant tant sols una creença per la ciència de la que va dir que era la religió dels fets. Per aquesta raó va ser molt assetjat per l'església catòlica, sobretot, perquè les seves teories van donar lloc a un determinisme de la llei penal que comportava la negació del lliure albir, un dels principis amb el que es basava la doctrina catòlica alhora d'escollir entre el bé i el mal. Particularment fou criticat pel pare Agostino Gemelli, fundador de la Universitat Catòlica a Itàlia, que escrigué el famós llibre "El funeral d'un home i d'una doctrina", immediatament després de la mort de Lombroso, sostenint que les seves tesis s'havien d'oblidar perquè eren pròpies de la pseudociència i no tenien cap fonament.

E: A part de l'església catòlica, tenia d'altres adversaris a nivell mèdic o europeu?

E.M: Enemics en tenia moltíssims. A Itàlia, potser des del punt de vista penal, Carrara, un gran penalista, i principal exponent de l'escola clàssica. El dret penal s'oposava a l'escola positivista, creada per Lombroso i els seus deixebles. Carrara havia estat un seguidor de il·luminisme penal, i conseqüentment, sostenia que el lliure albir era la base del dret penal. Va ser una polèmica

agraia. A nivell europeu, a França, segurament Alexandre Lacassagne (1843-1924) o Gabriel Tarde (1843-1904) van tenir diverses disputes. També, en el tema de la degeneració, hi hagué un gran debat perquè, segons alguns teòrics, aquest concepte de degeneració havia estat pres per Lombroso...

E: A nivell pràctic i policial, quina ha estat la influència de Lombroso?

E.M: Les tesis de Lombroso han tingut diverses lectures. En primer lloc, en dret penal, en la introducció de mesures de seguretat juntament amb el concepte d'imputabilitat. Les mesures de seguretat van estar vigents en el codi penal de 1930, durant l'època feixista, i foren aplicats en els cassos on el delinqüent no era imputable, i fins i tot, en casos amb absència de delictes. Així, hi van haver mesures que anaven en paral·lel a les sancions que s'aplicaven als delictes, anomenat a Itàlia, sistema de doble via. És a dir, d'una banda hi havia les penes ordinàries i de l'altre, mesures de seguretat, que podien ser, per exemple, el treball obligatori en colònies agrícoles, aplicades a aquells delinqüents declarats pels jutges socialment perillosos. El famós concepte de perillositat social. Un altre petjada molt forta que ha deixat Lombroso ha estat en l'estudi de la identificació del criminal, que en el cas de seguidors com Ottolengui (1861-1934), continuaren la recerca des del punt de vista policial per plantejar científicament com era el criminal després de la seva detenció. A França, mitjançant la substitució d'alguns mètodes, es van prendre mesures antropomètriques per identificar els criminals, complementats després amb les empremtes digitals, fotos policials, i ara també amb l'ADN... Un altre aspecte important, segurament, foren els manicomis i l'estudi de la bogeria, un tema que acompanyà de costat el tema de la delinqüència. També perquè el concepte de bogeria moral va ser fonamental en la construcció de la seva tesis del criminal nat, per entendre com era possible resoldre casos en que les fronteres entre el crim i la bogeria eren molt febles. En aquest sentit, molts dels seus deixebles foren directors de manicomis. D'aquesta manera, una mica, Lombroso i els seus seguidors estudiaren totes les formes de conducta desviades.

E: Quins instruments utilitzà Lombroso?

E.M: Lombroso era un psiquiatre, un metge de la medicina legal, conseqüentment utilitzà tots aquells instruments que estaven de moda en psiquiatria. D'aquesta manera pogué descobrir la anomalia del crani de Vilella, realitzada durant una autòpsia. Practicà el que avui en diríem que fa un metge forense.

E: Què tenia d'especial el crani de Vilella que generà tanta polèmica?

E.M: La característica que es va trobar fou una concavitat a la part occipital, allà on hi hauria d'haver hagut una cresta. Aquesta es el gran descobriment, actualment desmentit pels científics. Fou, sobretot, objecte d'una polèmica jurídica empresa pels seus hereus. (...) Per altra

banda, no hi ha cap problema en mostrar restes humanes en museus anatòmics, tots en tenen. Fins i tot, hi ha un altre museu a Torí on es mostren moltíssim cervells dissecats, però no hi ha hagut cap mena de polèmica.

E: Parlant de museus: quina és la història del Museu Antropològic de Lombroso? I per què d'aquesta polèmica?

E.M: El museu va començar amb la col·lecció privada de Lombroso. Ell havia començat a recollir cranis i d'altres parts d'hospitals, manicomis... quan encara era estudiant de medicina. Es trobava en un pis de lloguer i el propietari de la casa tenia por d'entrar amb tots aquests esquelets dins del pis. Després, quan es va fer famós famós, i sortí a la llum, ho comprà la Universitat de Torí i esdevingué acadèmic. Amb tot, hi ha hagut molts alts i baixos; ha estat obert i tancat diverses vegades, sempre amb controvèrsia. L'últim episodi fou al 2009, durant el centenari de la mort de Lombroso. Es pogué fer una gran reestructuració i un nou replantejament de tota la documentació del museu, gràcies a un gran finançament públic. Ha estat un gran èxit, però també ha aixecat molta polseguera, ja que es va dir que hi havia intenció de reviuir les idees de Lombroso, sobretot, pel que fa a la criminalització de la població del sud, ja que encara es conservava el crani de Vilella, que era calabrès. Molts han vist en això un desig de justificar un prejudici contra el sud. En realitat, Lombroso, no havia manifestat, en les seves tesis, un element racial. Tanmateix ha estat una mica manipulada políticament. Aquesta controvèrsia ha estat iniciada entorn a una altra gran controvèrsia sobre la unificació italiana, en les celebracions del cent-cinquantè aniversari, i ha servit per protestar contra la supremacia dels Savoia i dels Piemont que van colonitzat el sud. Segons aquestes protestes, fins i tot Lombroso amb la seva declaració sobre el crani, formaria part de la polèmica.

E: Encara avui, per tant, Lombroso suscita polèmica?

E.M: Sí. Lombroso és una figura molt controvertida, quasi maleïda. Dir "lombrosiano" segurament és un adjectiu molt negatiu, i s'usa en sentit pejoratiu, per dir que es vol identificar a un delinqüent per la seva cara.

E: Penses que les tesis de Lombroso (línea determinista biològica) són avui en dia vigents?

E.M: Bé, certament avui ningú diria, com ho va fer Lombroso, que una concavitat al crani pot conduir a la delinqüència. Però, per descomptat, hi ha un cert determinisme biològic en la neurociència i la en genètica molecular de l'actualitat. D'aquí, sorgeix també la neurocriminologia, eines, al meu entendre, més sofisticades de les utilitzades per Lombroso. Així, la recerca d'alguna cosa que ja està originat, primer en el crani, després en el ADN, sobreviu i és molt vigent.

E: Una última pregunta entorn a la figura de Lombroso: Quina era la seva ideologia política si es que en tenia?

E.M: Sí. Lombroso era, estranyament, socialista. Un socialista una mica anòmal. En certs casos era favorable a la pena de mort, com els casos de delinqüents incorregibles. En d'altres, volgué millorar les condicions carceràries i les situacions de certes categories socials en situació de risc, com les prostitutes. Tenia un ideal polític molt ambigu.